

Ludányi Zsófia (szerk.): Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2017. XI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia

(Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 2017. 205 p.)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete az évente megrendezett Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferenciával lehetővé teszi a pályakezdő kutatók bemutatkozását, bekapcsolódását a tudományos életbe. A konferencián bemutatott tanulmányok témái, kutatási kérdései sokrétűek, felölelik az alkalmazott nyelvészet szinte összes területét. A hagyomány szerint a konferencián részt vevő kutatók munkáit évente összesített konferenciakötet formájában publikálják. A XI. konferenciakötet 17 tanulmányt foglal magába, melyek közül 14 egyéni kutatást, a maradék 3 pedig egy többtagú kutatócsoport munkáját mutatja be.

A kötet egy, a dialektológia körébe tartozó tanulmánnyal kezdődik, melynek tárgya a szegedi boszorkányperek négy írnokának dialektusa. Berente Anikó kutatásában kísérletet tesz arra, hogy a 18. századból fennmaradt feljegyzések alapján megállapítsa a dokumentumok jegyzőinek személyét, valamint a nyelvjárási hovatartozásukat. A valós eredmény meghatározásának hátráltató tényezőit többször kiemeli: egyrészt a rendelkezésre álló dokumentumok nehezen olvashatóak, másrészt lehetséges tartja, hogy a lejegyzett szöveg nem a jegyző, hanem az eredeti beszélő dialektusát rögzítette. Ennek fényében – és azzal a ténnyel számolva, hogy a dokumentumok nem arányosan oszlottak el a szerzők között (Barcza János jóval nagyobb mennyiségű nyelvi adatot hagyott hátra) – egyértelmű következtetésre csak az egyik jegyző kapcsán jut. Megállapítja, hogy az általa ismert adatok alapján Barcza nem szegedi származású volt. Erre bizonyítékként idiolektusának olyan jegyeit emeli ki, mint az erős *i*-zés és *l*-zés és az illeszkedéses *ö*-zés. Berente Anikó ezek alapján arra a következtetésre jut, hogy az előbb említett jegyző nyugat-dunántúli, esetleg közép-dunántúli–kisalföldi lehetett.

A kötet következő tanulmánya Dodé Réka *Doménspecifikus korpusz építése és validálása* című kutatása, melyben a doktori disszertációjához szükséges korpusz építésének módszertanát elemzi. A tanulmány bevezetésében kifejti, hogy az ökoinnovációs tárgykörrel foglalkozó disszertációjának elkészítéséhez szüksége van egy előkutatásra, melyben a használni kívánt korpusz felállításának módszertanát vizsgálja. A doménspecifikus korpusz építése szabályozott keresést igényel, ezért a Greffenstette és Muchemi által bemutatott irányított keresőmotor segítségével, illetve az *awk* és a *fgrep* parancsszavak használatával kezdte meg az adatok letöltését. Ezután a kutató által kézzel összeállított 40 URL címet – melyek szükségszerűen tartalmazzák a kutatás tárgyának kulcsfogalmait – mintaként használva, a program segítségével megszűrte a talált adatokat, így a végső letöltött szövegek száma 2000, a hosszuk pedig 2 625 164 szövegszó lett. A tanulmány második felében az összeállított korpusz validálásának módszertanát írja le a kutató.

Első lépésként összehasonlítandó részkorpuszt állított fel, melynek elkészítése során a meglévő 2000 szöveget 20 véletlenszerűen kiválasztott 500-as szószámot meghaladó mintaszövegre redukálta. Ezek mellé 4 referenciaszöveget választott ki, amelyek kiemelkedő számban tartalmazzák a keresett kulcsszavakat. Az első hipotézisét sikerült igazolni, mivel egyik referenciaszöveghez mért átlag sem lett magasabb, mint a hipotézisben megjelölt 0,5 hasonlósági érték. A második hipotézise a referenciaszöveghez mért átlagról nem volt igazolható.

A kötet harmadik tanulmánya Dömötör Andrea *Hány VAN nincs? A létige – zéró váltakozás korpuszvezérelt vizsgálata*, melyben a létige elhagyhatóságának szemantikai és szintaktikai feltételeit vizsgálja. A korpuszadatok segítségével megállapította, hogy míg a magyarban eredetileg csak a nominativusi névszói prediktum esetén beszélnek kopuláról, a létige zéró váltakozása itt sem csupán ezekre az esetekre korlátozódik, így a létige hiánya a lokatív állítmányú mondatokra is jellemző. A kutatás célja egy függőségi nyelvtanon alapuló mondatelemző modell létrehozása, amely képes a lehető legkisebb hibaarányal kezelni a zéró kopulákat. A Dömötör Andrea által tervezett elemző pszicholingvisztikai indíttatású, így a cél a gépi szövegfeldolgozás „emberibbé tétele”. A kijelölt korpusz vizsgálata során kapott adatok alapján az eredmények elemzésekor Clark (1978) létigés mondatok univerzális hierarchia elméletére hivatkozva azt állapította meg, hogy a magyarban bizonyos feltételek mellett a hierarchia egy pontjáig kötelező a zéró kopula, utána pedig opcionális.

A kötet soron következő tanulmánya, Drávucz Fanni és Szabó Martina Katalin közös kutatása, mely *A beszélői szubjektivitás vizsgálata a szentiment- és emóciókorpuszokon* címet kapta. A tanulmányban a nyelvi szubjektivitás és az emóció- és szentimenttartalmak között vonható összefüggéseket elemzik, számítógépes nyelvészeti technika felhasználásával. A kutatás középpontjában a bizonytalanságjelölő elemek állnak, melyek „a beszélői szubjektivitás indikátorai lehetnek”. A vizsgálat során bizonytalanságjelölő elemek szótárainak felhasználásával elemezték a kutatók a kiválasztott emóció- és szentimentkorpuszokat, majd a különféle típusú szemantikai tartalmak gyakorisági összefüggéseit vizsgálták meg. A munka fő hipotézise, hogy a nyelvi bizonytalanság és a beszélői szubjektivitás között elszakíthatatlan párhuzamot vonhatunk, így a kutatók előrevetített megállapítása – hogy a szentimentfragmentumokban alacsonyabb frekvenciákkal fognak szerepelni ezek az elemek, mint az emóciófragmentumokban – igaznak bizonyult. Az adatok alapján kimutatható a bizonytalanságjelölő elemek és az érzelmek kötött kapcsolata. Eszerint a kutatók megállapították, hogy „a beszélői szubjektivitás inkább az emóciókkal, mint a szentimenttartalmakkal mutat összefüggést”.

Drávucz Fanni és Szabó Martina Katalin tanulmányát Jing Feng *The Generic Structure of Chinese MA Students' Thesis Acknowledgments: A Comparative Study across Contexts* című angol nyelvű munkája követi. Jin Feng kutatása arra az alapfeltevésre épül, miszerint a köszönetnyilvánítás nyelvi formái a kultúra, az

iskolázottság és a szociális közeg függvényében alakulnak. A kutató 10 amerikai tanulmányokat folytató, és 10 az anyaországban tanuló kínai nemzetiségű és anyanyelvű diák disszertációját elemezte. Az analízis fő vonalát a „thank move” és a „reflecting move” vizsgálata és a két kontrollcsoport közötti nyelvi formai és attitűdbeli különbségek keresése adta. A kutató előzetes hipotézise, hogy habár a kontrollcsoportok tagjai hasonló kulturális és nyelvi háttérből származnak, mégis, az eltérő lokális és nyelvi közeg hosszú távon kisebb-nagyobb változásokat idéz elő a köszönetnyilvánítási szokásaikban.

A kötet Gaál Péter *Online-szótár-használati szokások vizsgálta Magyarországon* című tanulmányával folytatódik, mely egy kétrészes kutatás második fázisának bemutatását tartalmazza. Míg a kutatás első szakasza kérdőívek segítségével zajlott, a második adatgyűjtésének módszertanát a személyközpontúság és a sokkal részletesebb mélyinterjúk jellemzik. Az interjúk alanyai pedig az első fázisban megvizsgált célcsoportok – fordítók, idegennyelvtanárok, idegennyelv szakos hallgatók – egy-egy képviselője. A fázisok közötti módszertanváltás azt a célt szolgálta, hogy a második szakasz az első szakaszt árnyalja, és igazolja az előzetes adatok létjogosultságát. A kutatás kérdőíves részében 294 válaszadó adatait elemezték, majd ezek az eredmények szolgáltak vonalvezetőként a második fázis interjúinak felépítésekor. A tanulmányban három adatközlővel készült mélyinterjú anyagának elemzése során a következő eredményekre jut Gaál Péter: az OHM kérdőíves kutatás eredményeihez hasonlóan az online szótárak használatának gyakorisága kiemelkedő, emellett elterjedt típusként került elő mindkét kutatásban az egynyelvű szótár. A szótárhasználat külső körülményei kapcsán az OHM eredményei a szótárhasználat célja szerint mindkét fázisban a fordítást, a szövegalkotást és a javítást említik. Mind a kérdőíves, mind az interjú adatgyűjtés igazolta az ingyenes szótárak domináns helyzetét. Emellett hasonlóságot mutatott még az a tény, hogy az OHM válaszadói és az interjúalanyok egyaránt a megbízhatóságot jelölték meg a szótárak primer értékeként.

Gaál Péter tanulmánya után Huszár Attiláné Fábiánkovits Erzsébet munkáját olvashatjuk, melyben a kutató kopházai horvát nemzetiségű lakosok nyelvmegtartási és identitásépítési törekvéseit vizsgálja, azzal a céllal, hogy felmérje, hogy e törekvések összessége és a horvát nyelv presztízsnövekedése milyen mértékben befolyásolja a nyelvcseré és a nyelvmegtartás folyamatait. Kopháza körülbelül 1000 magát horvátnak való lakosából 26 diák és 24 felnőtt adatközlőt választott ki a kutató, akik válaszaikkal mintaként képviselték a közösséget. A kutató először résztvevő megfigyelőként teljes képet alakított ki az adott közösségről, majd interjúztatóként specifikus adatokhoz jutott hozzá a kiválasztott adatközlők segítségével. A két különböző módszer által összegyűjtött anyagok együttes elemzésével árnyalt képet kapott az adatközlők helyzetéről. Mindkét vizsgált célcsoport eredményei egy már lezárult nyelvcseré folyamat jeleit mutatják. A nyelvmegtartó törekvések pedig sikeresnek bizonyultak a kapott adatok alapján, mivel a fiatalabb korosztály körében alapvetően pozitív nyelvi attitűd dominált.

Emellett a kutatás fontos eredménye még az a megállapítás, miszerint a kopházai nyelvcsere folyamataira generációs és funkciós rétegzettség jellemző.

Kaba Ariel a kötetben megjelent következő tanulmány szerzője, akinek írása *Pokemon-go ポケモン語 – avagy hogyan kommunikálnak a Pokemonok?* címen jelent meg. Ebben egy fiktív kommunikátor csoport, a popkultúrához tartozó Pokémonok nyelvhasználatát és kommunikációs szokásait elemzi. A kutató célja, hogy innovatív megoldásokat találjon az eddig a tudományos figyelemből kiszorult virtuális kommunikációkutatáshoz. A kutatás fő kérdése tehát, hogy milyen módon kommunikálnak a Pokémonok? Mindez milyen eszközökkel vizsgálható? A legfontosabb kérdés pedig, hogy a kapott eredmény hogyan használható fel általánosan a fiktív-virtuális kommunikáció elemzésében. A korpusz elemzéséből származó adatok alapján megállapítható, hogy a Pokémonok nyelve egyéni karakterben rejtőző nyelvi vonásokkal rendelkező karakterlektus, amelynek az elemzési nehézségei rámutatnak arra a problémakörre, amely kapcsán a szerző a paradigmaváltás eljöveteleit említi a nyelv- és kommunikációtudományok terén. Kaba Ariel a tanulmánya végén kifejti, hogy ez „a legalkalmasabb, a legadekvátabb, optimális megközelítésmód, legyen szó hagyományos, digitális vagy virtuális kommunikációról”.

Ez követi Kalivoda Ágnes *Az igekötők gépi annotálásának problémái* című munkája, melyben a kutató a homográf igekötők fordíthatóságának mértékével és módszereivel foglalkozik. Az említett szavak esetében a gépi szófajfelismerés során kiugróan magas a tévesztési arány. Többek között példaként a *be*, *meg*, *le*, *fel* igekötőket említi, melyek esetében a gépi felismerhetőség több okból is megnehezül. Keverheti a gép más nyelvek gyakori szavaival – ilyen a *be* esete –, előfordulhat, hogy kétszófajúság jelensége zavarja meg a felismerést, vagy a gép igekötő helyett egy-egy ismert rövidítést vagy mozaikszót vél felfedezni az adott kifejezésben. Kalivoda Ágnes tanulmányában bemutatja az általa kifejlesztett megoldást, mellyel jobb annotáció elérésével használhatóbb korpuszokhoz juthatnak a későbbiekben a kutatók. A javítási módszer képes a fennálló magas tévesztési értéket a felére redukálni.

A konferenciakötet következő munkája a Kondacs Flóra nevével fémjelzett korpuszvezérelt vizsgálat, amely az *izé* szó használatát tanulmányozza óvodáskorú gyerekek körében (*Az óvodások megnyilatkozásairól az izé kapcsán*). A kutatásának alapját a kutató saját korpusza és a MANYEK (Magyar óvodai nyelvi korpusz) adta. Kondacs Flóra tanulmányának elején kitekintésként ismerteti az *izé*-kutatás eddigi nyelvészeti eredményeit. Itt fejti ki, hogy az *izé* szóhoz a jelenlegi megítélés szerint két nagy funkciót társíthatunk: a szóhelyettesítést és a szókitöltést. Az előbbi kategória tovább bontható a szókereső és a szópótló *izé*kre. A szópótló és a szóhelyettesítő *izé* mellett kitér a töltelékszó *izére* is. A korábban említett jelenségeken túl a kutatása során nagy hangsúlyt fektetett az „önmonitorozás” vizsgálatára. A két korpusz vizsgálata során hipotézisei közül a szóhelyettesítő *izé* arányára és nyelvtani eloszlására való következtetés helytálló volt. A vizsgált *izék*

95%-a tartozott ehhez a kategóriához. Ezzel szemben a töltelékszói *izé* csak 5%-ban volt megfigyelhető az adatok között. A szóhelyettesítő funkció kapcsán megállapítható, hogy a főnevet helyettesítő *izék* vannak nagyobb arányban (62,2%). Mind a funkciók arányaiban, mind az önmonitorozás jelenségében hasonló eredményeket mutattak az óvodáskorú gyermekek, mint a felnőttek a korábbi vizsgálatok során.

A kötet Kovács Viktória munkájával folytatódik, amely a *Koreferenciaviszonyok vizsgálata enyhe kognitív zavarban szenvedők beszédátirataiban* címet kapta. A tanulmány középpontjában az a kérdés áll, hogy az enyhe kognitív zavarban szenvedők beszédében felfedezhetünk-e eltéréseket a koreferencialáncok használatában. A vizsgálat célja a kapott eredmények átemelése az orvostudományba, támogatva azt az enyhe kognitív zavar korai diagnosztizálásában. Emellett a kutató rámutat az adatok felhasználásának egy olyan módjára is, ami hozzásegítheti a tudományt egy a kognitív zavarok tüneteit a beszédből automatikusan kiszűrő gép létrehozásához. Kovács Viktória kutatásának elméletét arra a megállapításra építette fel, miszerint az enyhe kognitív zavarban szenvedők más stratégiák vonalán használják a koreferencialáncokat, így a visszautalási képességük és módszereik eltérnek az egészséges beszélőktől. Ezen gondolatmenten elindulva a kutató két következtetésre jutott. A korpuszon végzett vizsgálatok az elsődleges hipotézist, miszerint az enyhe kognitív zavarban szenvedők kevesebb és rövidebb koreferencialáncot fognak használni 1-1 történet elmeséléséhez, részben megcáfolták. Míg a mennyiségbeli megállapítás igaznak bizonyult, a láncok hosszai között nem mutatkozott különbség. A kutató másik hipotézise, mely azt feltételezte, hogy a kognitív zavarokban szenvedők között a leggyakoribb visszautalási mód az ismétlés lesz, szemben az egészséges adatközlőkkel, akiknél a bonyolultabb szerkezetek dominálnak majd, az adatok elemzéséből megállapítható, hogy téves feltételezés volt. Kovács Viktória rámutat arra, hogy bár az előzetesen lefektetett hipotézisei nem bizonyultak igaznak, mégis, a tanulmányára és az abban elemzett adatokra egy újabb lépésként tekinthetünk a kognitív zavarok nyelvi felismerésének gépi automatizálása felé.

A *Cigány identitáskonstrukciók heterogenitása egyetemisták nyelvhasználatában* című szociolingvisztikai tanulmány szerzője Kresztyankó Annamária, aki a BEKK korpuszalapú kutatásával a mai és az 1990-es évek eleji, az egyetemisták körében elterjedt roma-sztereotípiák összehasonlítására vállalkozik. A kutató előzetes hipotézise szerint a negatív sztereotípiák kisebb mértékben jelennek meg a mai, mint az 1990-es évek egyetemistái között. A tanulmány középpontjában az a két kérdés áll, hogy milyen stratégiák mentén hozzák létre az egyetemisták a cigányságot mint társadalmi kategóriát, és hogy milyen nyelvi és attitűd alapú markereket, sztereotípiákat kötnek az adott csoporthoz. A kutató Koos Postma cigányokkal foglalkozó hasonló kutatását használta összehasonlítási alapként, melynek eredményei kimutatták, hogy a válaszadók nagy arányban az agresszivitást, a műveletlenséget és a lustaságot társítják a cigánysághoz. Kresztyankó kutatása két

részből épült fel: az első részben a válaszadóknak egy cigányok ellen elkövetett bűntényről szóló cikket kellett elolvasniuk, itt nagyrészt áldozathibáztató, negatív vélekedés volt a hangsúlyos az interjúalanyok között. A második részben a cigánykép konstrukciójának folyamatáról kérdezte az interjúztató a hallgatókat. Arra, hogy ki számít cigánynak, szociális helyzet szerinti, önmeghatározásból fakadó és társadalmi megítélés alapú válaszok születtek. Kresztyankó Annamária a tanulmány végén rámutat arra, hogy a hipotézise nem igazolódott be, mivel az 1990-es évek eleji helyzethez hasonlóan ma is dominál az a társadalmi jelenség, miszerint a cigányságot negatív sztereotípiák alapján kategorizálják.

Ez után Simkó Katalin Ilonka a *Fordíthatóság az angol és magyar idiómák tükrében Egy angol–magyar idioma-adatbázis létrehozásáról* című tanulmányát olvashatjuk, melyben az idiómák fordíthatóságának problematikájával foglalkozik a kutató. A dolgozatban Simkó Katalin Ilona bemutat egy lehetséges csoportosítási szabályrendszert, amely az idiomatikus jelentés, a szintaktikai szerkezet és a lexikai tartalom hármasságán alapszik. A kutató az általa tervezett idioma-adatbázis és az ezt felépítő csoportosítási módszer több lehetséges felhasználási módját jelöli meg. Többek között kifejti, hogy mind az adatbázis, mind a csoportosítási forma hozzájárulhat a korszerűsödés folyamatához az idegennyelv-oktatás és a gépi fordítás különböző területein.

Az idegennyelv-oktatás témakörén belül a magyar mint idegennyelv-oktatás alkategóriába sorolhatjuk Sitkei Dóra tanulmányát, melynek a *Magyarul tanuló lengyel hallgatók köztesnyelvről különböző beszédaktusokban* címet adta. Ebben a lengyel hallgatók magyar köztesnyelvi beszédaktus-produkcióiban megnyilvánuló negatív anyanyelvi transzfert vizsgálja, az üdvözlés, a köszönetnyilvánítás, az elutasítás, valamint az ételkínálás, a kérés, az egyet nem értés kifejezése, a bocsánatkérés, a bókolás és annak elutasításának beszédaktusain keresztül. A kutatáshoz szükséges adatokat diskurzuskiegészítő teszt segítségével 80 lengyel anyanyelvű, magyar tanulmányokat végző diák és 40 magyar anyanyelvű egyetemista szolgáltatotta. A válaszok elemzése során a kutató megállapította, hogy a fent említett első három vizsgált beszédaktus esetén – üdvözlés, köszönetnyilvánítás és az elutasítás – az adatok nem mutatnak eltérést az anyanyelvi és nem anyanyelvi beszélők között. Ezzel szemben a többi beszédaktust illetően egyértelmű különbségek mutatkoznak a két csoport között.

A kötet következő munkája Szabó Martina Katalin, Lázár Bernadett, Nyíri Zsófi és Morvay Gergely kutatókból álló szerzőcsoport *A negatív emotív elemek vizsgálata a nemek közötti nyelvhasználati különbségek szempontjából* című tanulmánya, melyben egy magyar nyelvű twitter-korpuszon alapuló analízist végeztek, melyben a negatív emotív szemantikai tartalmú elemek vizsgálatára helyezik a hangsúlyt. Mindezeket pedig a női és férfi posztolók eltérő használati attitűdje felől közelítik meg. A dolgozat konkrét vizsgálati tárgyaként a szentimentértékek módosulásának két speciális formáját, az értékváltást és az értékvesztést jelölték meg. A kutatás fő célja egy olyan adatbázis kiépítése, „amely

lehetővé teszi az adott elemcsoport beható, szemantikai-pragmatikai szempontú vizsgálatát”. A kézzel annotált korpusz részletes elemzése után a kutatócsoport a következő eredményekre jutott: Míg az értékváltás jelenségét illetően sem frekvenciájában, sem az egyes elemek használatakor nem fedeztek fel számottevő különbséget a két nem között, az értékvesztéses esetek vizsgálatakor több kiemelkedő eltérés is jelentkezett, pl. a negatív emotív fokozók használatánál.

A kötet következő cikke Szabó Martina Katalin, Nyíri Zsófi és Lázár Bernadett a *Negatív emotív szemantikai tartalmú fokozó elemek vizsgálata az angol–orosz és orosz–angol fordítás tükrében* címmel. A negatív emotív elemeket az angolról oroszra és az oroszról angolra történő fordítás szempontjából tanulmányozta a három kutató. Mindehhez Az orosz nyelv nemzeti korpuszának angol–orosz párhuzamos alkorpuszát használták fel, melyből nyelvenként kettő az anyanyelvi beszélők mindennapi nyelvhasználatában magas gyakoriságot mutató, lexikai szinten negatív emotív fokozó funkciót betöltő elemet választottak ki. A kutatók előzetes hipotézisei a következők voltak: „ha a vizsgált elemek a forrásszövegben jelennek meg, a fordítók gyakran kerülnek a stiláris-pragmatikai szempontból egyenértékű ekvivalensek használatát a célnyelvi oldalra”, és az ebből születő következtetés, miszerint „a vizsgált elem a célnyelvi oldalon csak akkor jelenik meg, ha hasonló stiláris értékkel rendelkező elemet találunk a forrásnyelvi oldalon is”. Ezt a két, az elemzés során helyesnek bizonyult feltételezést egészítette ki egy harmadik szintén igazolható hipotézis, mely arra mutatott rá, hogy az előbbi két állításban feltüntetett tendenciát a vizsgált elemek közül leginkább az angol nyelvű *damn(-ed)* elem esetében fedezhetik majd fel.

A kötet záró tanulmánya Vadász Noémi nevéhez fűződik, aki *Anaforafeloldás menet közben – névmások egy pszicholingvisztikailag motivált elemzőben* címmel jelentette meg a munkáját, melynek központjában a koreferenciafeloldó algoritmus használatának problematikája áll az ANAGRAMMA elemzőrendszer keretein belül. A vizsgálat során a kutató a hangsúlyt a proformás anafora kezelésére helyezte. A tanulmány részletes képet ad arról, hogy miként működik az „alany, a tárgy és az egyéb argumentumok antecedenskeresése a balról jobbra és szavanként történő elemzés során”. Vadász Noémi kutatása egyelőre a proformás anaforakeresés tökéletesítésére korlátozódik, de a kutató a távlati tervek között említi a többi visszautalástípus kezeléséhez szükséges módszerek, megoldások kifejlesztését, amelyek lehetővé teszik ezeknek a visszautalástípusoknak a kezelését az ANAGRAMMA elemzőrendszer használatával.

TÓTH RAMÓNA MIRTILL
KRE BTK, Magyar Nyelvtudományi Tanszék
ramomirtill22@gmail.com